
МЕДВЕДОВСЬКА Т.П.,
кандидат педагогічних наук,
заступник директора
Міжгалузевого інституту
безперервної освіти (МІБО)
Державного вищого навчального
закладу «Національний гірничий
університет»

ІННОВАЦІЙНА ЛЕКЦІЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Проаналізовано можливі шляхи активізації самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів в умовах інноваційної лекції з використанням новітніх засобів навчання та з врахуванням індивідуальних особливостей студентів.

Ключові слова: самостійна робота, інновація, інноваційна лекція, якість підготовки фахівців.

Проанализированы возможные пути активизации самостоятельной работы студентов высших учебных заведений в условиях инновационной лекции с использованием новейших средств обучения и с учетом индивидуальных особенностей студентов.

Ключевые слова: самостоятельная работа, инновация, инновационная лекция, качество подготовки специалистов.

The possible ways of enhancing independent work of students in higher education institutions in terms of innovation lectures using the latest learning tools and taking into account the individual characteristics of students are analyzed.

Key words: independent work, innovation, innovation lecture, quality training of specialists.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями.

Проблема організації самостійної роботи студентів є однією з актуальних у сучасній педагогіці, оскільки в період навчання у ВНЗ формуються уміння

самостійної професійної діяльності й основи самоосвіти, закладаються основи професіоналізму. Самостійна робота студентів виступає як один із засобів розвитку пізнавальної самостійності та професійної компетентності майбутніх фахівців. Тому важливо, щоб студенти у процесі навчання усвідомили, що будь-які знання можуть вважатися справжнім надбанням особистості лише у випадку, якщо вони стали об'єктом власної діяльності.

Збільшення частки самостійної роботи студентів, покликане розширити можливості для вибору власної освітньої траєкторії студентами, вимагає модернізації навчально-виховного процесу, удосконалення навчально-методичного забезпечення. У зв'язку з цим потребує вирішення проблема переосмислення та корекції форм, видів і засобів самостійної діяльності студентів і пошуку інноваційних технологій її організації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. У сучасній педагогічній літературі досить широко висвітлене питання щодо використання лекції як методу навчання у вищій школі (А. Алексюк, В. Бондарь, В. Галузинський, М. Євтух та ін.), місце лекції в межах дидактичного модуля (І. Бабин, Г. Мирська та ін.), педагогічній творчості викладання під час проведення та підготовки до лекції (С. Сисоєва), поєднання лекції з новими педагогічними технологіями (О. Євдокимов, О. Литвин, О. Пехота, П. Підкасистий, Ф. Янушкевич та ін.), але аспект комплексного запровадження інновацій в межах лекції залишається ще не вивченим.

Формулювання цілей статті (постановка завдань). Основною метою статті є розгляд можливих шляхів активізації самостійної роботи студентів в умовах інноваційної лекції з використанням новітніх засобів навчання та з врахуванням індивідуальних особливостей студентів і, зокрема

їхнього рівня пізнавальної самостійності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. На думку З. Абасова, інновація – це «...процес створення, розповсюдження, засвоєння і використання нововведень» [1, с. 57]. В. Волкова зазначає, що «...інновація освіти – цілеспрямований процес часткових змін, що ведуть до модифікацій мети, змісту, методів, форм навчання й виховання, адаптації процесу навчання до нових вимог» [2, с. 403]. Впевнені, що необхідно використовувати нововведення у навчальному процесі ВНЗ, зокрема у різних формах проведення занять, особливо лекційних. Вважаємо лекцію інноваційною, якщо активізується самостійна робота з метою розвитку пізнавальної самостійності студентів як у процесі підготовки до такої лекції, так і під час її проведення, й, окрім того, використовуються новітні інформаційні засоби навчання.

У процесі підготовки до лекції студент має опрацювати попередню лекцію за конспектом, опрацювати рекомендовану літературу. На початку кожної лекції можна кілька хвилин відвести на опитування студентів за матеріалами попередньої лекції та за матеріалами додаткової літератури. Студентам, які дали правильні відповіді, нарахувати бали, а з тих студентів, які не відповіли – зняти. Це дає можливість не лише з'ясувати готовність студентів до заняття, але й провести актуалізацію їх знань, налаштувати на роботу впродовж лекції, привчити систематично готуватися до лекції. Для кращого засвоєння матеріалу, як окремої лекції, так і систематизації всього курсу, студентам можна рекомендувати після лекції виготовити опорні сигнали й конспекти. Також можна пропонувати студентам написати власний варіант цілої лекції або її фрагмента, підготувати презентацію.

Навчання під час лекції припускає активну розумову діяльність, у ході якої студенти повинні сприймати інформацію; сортувати її, не втрачаю-

чи логіки міркування; погоджувати її з раніше пройденим матеріалом; розуміти; запам'ятовувати; записувати під час пояснення формулювання, графіки, висновки. З розвитком комп'ютерних технологій, зростанням кількості паперових та електронних підручників, навчальних посібників потреба в традиційній лекції та її конспектуванні зникає, оскільки студенту не цікаво слухати та конспектувати на лекції те, що він може прочитати у підручнику чи в Інтернеті. Тому необхідно змінювати традиційні підходи до читання лекції, шукати шляхи активізації самостійної діяльності студентів.

Ефективність лекцій значно зростає за умови попередньої підготовки до неї студентів. Прикладом такої лекції є лекція-конференція, на якій окремі студенти розкривають по черзі пункти лекції. Така лекція вимагає ретельної попередньої підготовки: студенти добирають потрібну літературу, інформацію, опрацьовують її, консультуються з викладачем з приводу змісту своїх виступів. Для того, щоб студенти адекватно сприймали інформацію від своїх однокурсників, до лекцій-конференцій їх слід готувати поступово, зокрема спочатку на кожній лекції, яку читає викладач, надавати можливість окремим студентам виступити з повідомленням, яке доповнює лекцію. Далі одне з питань плану лекції може розкрити окремий студент.

Лекції-конференції є особливо актуальними, оскільки вони сприяють підвищенню мотивації студентів до самостійної роботи за рахунок її наближення до реальних умов майбутньої професійної діяльності. Такі заняття сприяють розвитку пізнавальної самостійності та професійної компетентності студентів. Але недоліком таких лекцій є те, що не усі студенти активно працюють як на етапі підготовки, так і на етапі проведення такої лекції.

Усунути ці недоліки можна в умовах інноваційної лекції, у процесі якої викладач організовує обговорення питань, які виникли у студентів під час

підготовки до заняття. Розглянемо етапи самостійної роботи, яку здійснюють студенти в умовах підготовки до такої лекції та під час неї.

На першому етапі студент знайомиться на сайті факультету з темою лекції, її планом, змістом, переліком основної та додаткової літератури; опрацьовує матеріали лекції та додаткову літературу; з'ясовує для себе важкі, незрозумілі питання, або ті питання, які найбільш зацікавили; добирає запитання, на які хоче почути від лектора відповіді та відправляє їх викладачеві електронною поштою. За бажанням бере участь в обговоренні з однокурсниками питань лекції в мережі Інтернет за допомогою електронної пошти або телеконференції.

Зрозуміло, що для забезпечення ефективності самостійної роботи усіх студентів на етапі підготовки до лекції її необхідно контролювати. Студенти з високим рівнем розвитку пізнавальної самостійності не потребують контролю з боку викладача, а здійснюють самоконтроль за своєю діяльністю. Але у більшості студентів рівень пізнавальної самостійності не високий. Вони потребують систематичного контролю за самостійною роботою. Очевидно, що без комп'ютерних технологій викладач не в змозі перевірити готовність усіх студентів до лекції. Тому до кожної лекції мають бути розроблені тести, які розміщені на сайті факультету. Завданням цих тестів є з'ясувати, чи опрацювали належним чином студенти лекцію та додаткову літературу. Кожен студент проходить ці тести і його результати заносяться до електронного журналу, за яким викладач відслідковує готовність студентів до заняття.

Отже, на другому етапі підготовки до лекції студент проходить комп'ютерне тестування для того, щоб з'ясувати свій рівень засвоєння основних понять і положень лекції. У разі необхідності (оцінка за тест негативна, або не задовольняє студента) продовжує роботу над матеріалами лекції та

повторно проходить тестування.

На етапі підготовки до лекції викладач не лише контролює самостійну роботу студентів, а й консультує їх як з приводу організації самостійної роботи, так і за матеріалами лекції. Студентам із низьким рівнем самостійності важко самотужки опрацювати матеріали лекції, організувати себе. Тому на консультації такі студенти опрацьовують лекцію під керівництвом викладача, який допомагає їм побачити головне, істотне; з'ясувати важкі для розуміння місця; проаналізувати вивчений матеріал, виготовити опорний конспект; з'ясувати причини помилок, які вони допустили у процесі тестування.

Студентів із середнім рівнем пізнавальної самостійності викладач консультує за питаннями, які викликали у них труднощі під час опрацювання матеріалів лекції та організовує їх роботу над додатковою літературою. Студентам з достатнім і високим рівнем пізнавальної самостійності консультації відвідувати не обов'язково. Вони можуть питання, які хочуть з'ясувати на лекції, відправити викладачеві електронною поштою. Студенти за бажанням також можуть підготувати виступи за матеріалами додаткової літератури, які доповнюють лекцію. Зміст свого виступу вони заздалегідь можуть узгодити з викладачем на консультації, або за допомогою мережі Інтернет.

В умовах інноваційної лекції процес підготовки до неї викладача теж відрізняється порівняно з традиційною. Лектор консультує студентів, відслідковує та аналізує результати їхнього тестування, переглядає питання, які надійшли від студентів. За результатами такої підготовчої роботи він коректує зміст наступної лекції, планує форму її проведення. Під час самої лекції викладач організовує активне обговорення студентами питань лекції, надає можливість їм виступити з доповненнями, поділитися цікавою інформацією, знайденою під час підготовки до лекції.

Очевидно, що інноваційна лекція має певні переваги порівняно з традиційною. Насамперед, студенти мають можливість брати активну участь в обговоренні питань лекції, оскільки, по-перше, орієнтуються в матеріалі лекції завдяки своїй попередній підготовці, по-друге, у зв'язку з тим, що конспект лекції вони не пишуть, а лише доповнюють, то тривожність з приводу того, що вони можуть щось пропустити, не встигнути записати у них зникає, вони можуть зосередитись на інформації, яку подає викладач, та краще її зрозуміти, ставити питання, відповіді на які хочуть почути від викладача або однокурсників. Окрім цього, студенти стають співавторами лекції, оскільки ще під час підготовки ставлять викладачеві запитання, відповіді на які хочуть почути під час заняття.

Висновки і перспективи подальших розробок у напрямку дослідження. Однією з умов підвищення якості підготовки фахівців є ефективне використання можливостей самостійної роботи студентів як впродовж занять, так й у процесі підготовки до них. Це можна зробити, зокрема за допомогою інноваційних лекцій, на яких студенти не лише дізнаються щось нове, а уточнюють, розширюють, узагальнюють, систематизують знання, які здобули самостійно.

Лекції дійсно набувають діалогічного характеру, студенти змінюють позицію з пасивних слухачів лекцій на їх співавторів. Таким чином, зростає рівень засвоєння навчальної інформації студентів та їх впевненість у своїх силах, розвиваються мотивація і навички самостійної пізнавальної діяльності. Окрім того, за умови ретельної попередньої підготовки до лекції студент критично сприймає почуту на занятті інформацію, аналізує її та порівнює з тією, яку освоїв самотужки. Очевидно, що це сприяє розумовому розвитку майбутнього фахівця.

Вважаємо, що самостійна робота студентів є одним із провідних засобів

розвитку пізнавальної самостійності студентів. Тому активізація самостійної роботи студентів в умовах інноваційної лекції сприяє розвитку їхньої пізнавальної самостійності.

Визначаючи перспективи подальших досліджень інноваційних проце-

сів у професійній підготовці фахівців варто розглянути прийоми підвищення ефективності самостійної роботи студентів під час підготовки та проведення практичних занять, зокрема з фахових дисциплін, із використанням новітніх технологій навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абасов, З.А. Понятийно-терминологический аппарат инновационной педагогической деятельности [Текст] / З.А. Абасов // *Философия образования*. – 2006. – № 1 (15). – С. 56-62.
2. Волкова, Н.П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів [Текст] / Н.П. Волкова. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 576 с.